

סימן י'

הודאת בעל דין (מד ע"ב)

א. סוגיית הגמ' והנ"מ לכתובת הרשאות

שנינו בגמרא (מג ע"ב):

תנו רבנן: מכר לו בית, מכר לו שדה – אין מעיד לו עליה, מפני שאחריותו עליו; מכר לו פרה, מכר לו טלית – מעיד לו עליה, מפני שאין אחריותו עליו.

והגמ' דנה מאי שנא רישא ומאי שנא סיפא, מדוע בית ושדה שונים מפרה וטלית.

בהמשך (מד ע"ב), מקשה הגמ' לגבי פרה וטלית, שהם מטלטלין:

וליחוש דלמא אקני ליה מטלטלי אגב מקרקעי... הכא במאי עסקינן – כגון שלקח ומכר לאלתר. וליחוש דילמא דאיקני הוא... לא צריכא, דקאמרי עדים: ידעינן ביה בהאי דלא הוה ליה ארעא מעולם.

מסוגיא זו הוכיחו תוספות (ד"ה "דלא הוה ליה"), וז"ל:

מכאן תשובה לאומרים דמה שנהגו לכתוב בהרשאות "ונתתי לו ארבע אמות בחצרי" אע"ג דלית ליה קרקע משום דאין לך אדם שאין לו ארבע אמות בארץ ישראל דקרקע אינה נגזלת, אי נמי דאין לך אדם שאין לו ד' אמות לקברו, דהכא משמע דאפשר שאין לו קרקע...

אך ר"ת מצדיק את המנהג לכתוב בהרשאות "ונתתי לו ארבע אמות בחצרי" אע"פ שאין לו קרקע, לא משום שלכל אדם יש קרקע בא"י או לקברו, אלא בגלל טעם אחר:

ונראה לר"ת דהיינו טעמא כיון שמודה שיש לו קרקע וחוב הוא לו שהרי על ידי קרקע מקנה לחבירו אפילו יש כמה עדים שמכחישים אותו הרי הודאת בעל דין כמאה עדים ולא חיישינן למיחזי כשיקרא...

כלומר, כיוון שהודאת בעל דין היא חזקה יותר מעדים, כיון שהאדם מודה בהרשאה שיש לו קרקע, לא חוששים שמשקר ולכן ניתן לכתוב כך בהרשאות.

ב. המח' בגדרה של "הודאת בעל דין"

הלימוד העיקרי לדין הודאת בעל דין הוא מהפסוק (שמות כב, ח): "אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי הוּא זֶה", וכתב על פסוק זה רש"י בקידושין (סה ע"ב, ד"ה "הודאת בעל דין"): הרי שסמך על מקצת הודאתו.

נחלקו האחרונים כיצד מועילה הודאת בעל דין.

מהר"י בן לב (ח"א סי' יט) סובר, שכאשר האדם מודה שחייב לפלוני, הרי זה סימן שהוא רוצה לתת לו, ומועיל כמו קניין בדרך של התחייבות, דהיינו שאנו אומרים שהמודה התחייב לתת מתנה לפלוני, וז"ל המהריב"ל: "וכמו שאמרו הודאת בעל דין כמאה עדים דמיה... אלא דיראה לי לפי זה הדרך דמה דהוא חייב הוי מטעם מתנה". עכ"ל. ואין אומרים שהמודה ודאי נאמן, כי ייתכן שמשקר, ומ"מ הודאתו כמאה עדים.

הקצות החושן (סי' לד סק"ד¹) חולק על זה, וכתב: "אלא עיקר הטעם משום דהתורה האמינה לכל אדם על עצמו כמאה עדים על אחרים". כלומר, הודאת בעל דין מועילה מדין נאמנות, שהתורה האמינה לכל אדם על עצמו. הקצה"ח הוכיח את דבריו:

א. רש"י בקידושין (דף סה ע"ב ד"ה "הודאת בעל דין") כתב שהמקור לנאמנות בעל דין היא ממה שחייבה תורה את מודה במקצת בשבועה רק על השאר, דכתיב (שמות כב, ח): "אשר יאמר כי הוא זה" – "הרי שסמך על מקצת הודאתו" (רש"י קידושין שם). מכאן מוכח שהודאת בעל דין היא נאמנות ולא התחייבות, שאם היא התחייבות – אינה בגדר מודה במקצת, דהוי כנותן מתנה על מקצת תביעה שאינו חייב שבועה על השאר.

ב. איתא בשבועות (דף מא ע"ב):

ההוא דאמר ליה לחבריה: הב לי מאה זוזי דאוזיפתך, אמר ליה: לא היו דברים מעולם, אזל אייתי סהדי דאוזפיה ופרעיה; אמר אביי: מאי נייעבוד? אינהו אמרי אוזפיה, אינהו אמרי פרעיה. רבא אמר: כל האומר לא לוייתי, כאומר לא פרעתי דמי.

משמע מדברי הגמרא, שאע"פ שהעדים מעידים שלוח ופרע מ"מ אנו מאמינים לדבריו של הבעל-דין שאמר שלא לוח, וממילא אומרים שגם לא פרע ומתחייב לשלם. מוכח מכאן שהודאת בעל דין היא נאמנות ולא התחייבות.

¹ ע"ש שדן בתשובת מהריב"ל הנ"ל שנסתפק לגבי נוטל שכר להעיד אם פסול מדאורייתא או מדרבנן. וע"ע בדבריו בסי' לד סק"ט ובסי' רמא סק"א.

יש מקור נוסף לדין הודאת בעל דין: כתוב בפסוק (ויקרא ה, א): "וְנָפֵשׁ פִּי תִחַטָּא וְשִׁמְעָה קוֹל אֱלֹהִים וְהוּא עֵד אוֹ רָאָה אוֹ יָדַע אִם לֹא יִגִּיד וְנִשְׂא עֹנֹו". ודרשו חז"ל בגמרא (שבועות לג ע"ב):

הרי הוא אומר: "והוא עד או ראה או ידע" – בעדות המתקיימת בראיה בלא ידיעה ובדיעה בלא ראיה הכתוב מדבר; ראיה בלא ידיעה כיצד? מנה מניתי לך בפני פלוני ופלוני, יבואו פלוני ופלוני ויעידו – זו היא ראיה בלא ידיעה; ידיעה בלא ראיה כיצד? מנה הודיתה לי בפני פלוני ופלוני, יבואו פלוני ופלוני ויעידו – זו היא ידיעה בלא ראיה.

וגם מכאן מוכח כדברי הקצה"ח, שהודאת בעל דין היא בגדר נאמנות, שהשומע היה צריך להעיד על מה ששמע ולהחשיב זאת כאמת. כי אם הודאת בע"ד היא התחייבות יוצא שדווקא כאשר העד ראה והוא אינו יודע בלא ראיה, שהרי ראה התחייבות, אך אם זה נאמנות מובן כיצד יודע אע"פ שלא ראה.

ג. החידוש בדברי תוס' בסוגיא

ר"ת המובא בתוס', מחדש המצאה חדשה. לכאורה יש כאן רק קניין ע"י אודיתא, כפי שהוכחו תוס' בהמשך ממעשה דאיסור גיורא וז"ל התוס': "כדאשכחנא (לקמן קמט ע"א) גבי איסור גיורא דנפק אודיתא מבי איסור ואף על גב שהיה איסור משקר".

המעשה שם הוא שאיסור הגר רצה להקנות נכסיו לבנו שהורתו הייתה שלא בקדושה ולידתו בקדושה, ולכן אינו יכול לרשת את נכסי אביו, משום שהתורה הפקירה את נכסי העכו"ם². אך למסקנת הגמ' בנו קנה כיון שאיסור הודה שהוא חייב לבנו והוי כמתנה בקניין אודיתא.

והוא הדין במקרה שכותבים בהרשאות "ונתתי לו ארבע אמות בחצרי", שאין כזו אודיתא רגילה, משום שאין כאן קניין אגב, ואין אפשרות לקנות באגב, משום שאין לו באמת קרקע. ר"ת מחדש שהודאת בעל דין מועילה גם כאן ויש כאן מעין "הרכבה" של אודיתא ואגב.

ד. אודיתא בפדיון מעשר שני

שנינו במסכת מעשר שני (פ"ד, משניות ד-ה):

מערימין על מעשר שני. כיצד? אומר אדם לבנו ולבתו הגדולים לעבדו ולשפחתו

² ע"פ רשב"ם שם בד"ה "גר לאו בר אורתי הוא".

העברים הילך מעות אלו ופדה לך מעשר שני זה אבל לא יאמר כן לבנו ולבתו הקטנים ולעבדו ולשפחתו הכנענים מפני שידן כידו. היה עומד בגורן ואין בידו מעות אומר לחברו הרי הפירות האלו נתונים לך במתנה חוזר ואומר הרי אלו מחוללין על מעות שבבית.

והגמרא (ב"מ מה ע"ב-מו ע"א) דנה מדוע במקרה שהיה עומד בגורן הוא צריך לומר לחברו שהפירות נתונים לו במתנה, ולחזור ולומר שהם מחוללים על מעות שבבית, למה אינו יכול להקנות מיד בקניין אגב או בסודר על מה שיש בביתו ולפדות. והגמ' מוכיחה מכאן שאין מטבע נקנה בחליפין.

והקשו תוספות (שם, ד"ה "וניקנינהו ניהליה"):

וקשה, דלקני ליה המעות בהודאה כמו שקנה רב מרי מרבא על ידי הודאתו של איסור... אע"פ שהיינו יודעין שלא היו שלו תחלה וה"ה בבריא מדקננהו רב מרי אע"ג דלא הוי בר ירושה?

תוס' בב"מ עמדו בקושיא ולא תירצו קושיא זו, אך בב"ק (קד ע"ב, ד"ה "אגב אסיפא") כתבו ליישב, וז"ל:

התם מדאורייתא בעינן דאית ליה ארעא דאי לית ליה ארעא לא היו קרוין מעותיו מדאורייתא שיוכל לפדות בהן פירות מעשר שני אבל לענין לגבות כיון שהודה שיש לו והקנה לו אגב קרקע למה לא יגבה.

כלומר, כיוון שקניין אודיתא הוא מדרבנן, ופדיון מעשר שני הוא מדאורייתא, א"א לפדותו ע"י קניין אודיתא.

הקצות (סי' מ סק"א, וע"ע סי' קצד סק"ד) תירץ באופן אחר: בקניין אודיתא יש דין מיוחד משאר הקניינים, שצריך שיהיה בפני עדים. בכל הקניינים א"צ שהקניין יהיה בפני עדים, משום שלא איברו סהדי אלא לשיקרא והעדים מיותרים. אך באודיתא כיון שנתן לו אפשרות להוציא ממון בהודאתו, אם לא היו עדים, יכול לומר לו אח"כ "משטה הייתי בך". ולפ"ז שאלת תוס' מדוע לא קנה באודיתא לא קשה, משום שכאשר עומד בגורן אין שם עדים ולכן לא יכל לקנות באודיתא.

ממילא לפי הקצות צ"ל בסוגיין שקנה באגב ע"י הודאת בעל דין ויש עדים שרואים זאת, או שכתב בשטר שהקנה לו בקניין אגב.

בפיקדון יש קניין מעמד שלושתן, ואמנם אפשר לקנות גם באודיתא, אך בגלל הסיבה הנ"ל שלפעמים אין עדים בשוק תיקנו מעמד שלושתן. (הערת הגרז"ן: ובזה מובנים דברי התוס' בגיטין דף יג ע"ב, ד"ה "גופא"³).

---

³ עיין לעיל בשיעורים למסכת גיטין, סימן ז', ענף ג'.